

Анхим М. М.

викладач кафедри германської філології та зарубіжної літератури

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ДИНАМІКА ЯК ЯДРО КАУЗАЛЬНИХ ВІДНОШЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПАРЕМІЙ)

Об'єктивні й універсальні причинно-наслідкові відносини знаходять вираження в людському мисленні у формі логічної категорії причинності, яка об'єднує причину і наслідок в єдиний корелятивний біном, а в мові вони відображаються за допомогою каузації. Якщо розглядати каузацію як лінгвістичну категорію, то можна виявити деякі розбіжності з відповідними поняттями у філософії відносно денотатів, категорій чи типів умов. Л. Е. Дальбергенова, посилаючись на Х. Пандера Маата та Т. Сандерса, стверджує, що лінгвістична каузальність – це результат категоризації та концептуалізації навколишнього світу внаслідок когнітивної діяльності людського мозку. Каузальні зв'язки, які існують в об'єктивній реальності, відображаються у свідомості людей за допомогою когнітивної діяльності, а своє вираження знаходять у мові [1; 3].

Динаміка, яку Л. Талмі називає динамікою сили, має велике значення для структури мови. Перш за все, вона є узагальненням традиційного лінгвістичного поняття «каузативності»: динаміка аналізує «спричинення» на рівні базових елементів, які включають в себе каузативи «дозволяти», «заважати», «допомагати» та ін. [4, с. 410]. Тобто, на його думку, те, що колись вважали нерозкладним і мінімально можливим, тепер розглядають як комплекс нових примітивних концептів. І, оскільки останні рекомбінуються у систему різних моделей, то ідею каузативності розглядають лише як одну категорію в межах взаємопов'язаного комплексу [4, с. 428].

Уявленням про комунікацію та взаємодію властиві два архетипні концепти, які Р. В. Лангакер називає моделлю більярдного м'яча й сценічною моделлю. Остання стосується того, як ми сприймаємо зовнішній світ. Людина не може побачити все одразу, а споглядання світу вимагає спрямування та зосередження

уваги. Із максимального поля зору ми вибираємо обмежену область як загальну траєкторію уваги, фокусуючись лише на певних елементах [2, с. 357].

Модель більярдного м'яча відповідає уявленню про об'єкти, які рухаються крізь простір і впливають один на одного через сильний фізичний контакт. Деякі об'єкти постачають необхідну енергію за рахунок власних внутрішніх ресурсів, а інші просто передають або поглинають її. На основі цієї когнітивної моделі можна утворити теоретично безкінечний ланцюг дій, де один учасник ланцюга передає іншому свою енергію чи її частину. Мінімальний ланцюг буде містити два учасники і складається лише з однієї ланки – єдиної взаємодії між ними. На окремий розгляд заслуговує дегенеративний ланцюг дій, в якому той самий учасник є і джерелом енергії, і місцем її розвитку проявів [2, с. 354]. Динаміка у такому дегенеративному ланцюзі, відповідно, буде спрямована не назовні, а всередину. Для аналізу динаміки каузальних відношень найбільш наочною є саме модель більярдного м'яча, оскільки на елементарних прямих кореляціях дозволяє прослідкувати вектор розвитку подій від причини до наслідку.

При аналізі каузальних відношень розрізняємо два головні учасники ситуації. Агенс – це особа, первинний учасник каузального ланцюга, який навмисно ініціює та здійснює дію, як правило, фізичну, що впливає на інших. Повністю протилежним агенсу є пацієнс, який зазнає зміни внаслідок впливу зовнішніх сил. Агенс належить до антецедента (каузуючого стану), а пацієнс – до консеквента (каузованого стану) у каузальних відношеннях. Впливаючи на пацієнс, агенс спричиняє зміну стану пацієнса, а такий вплив завжди супроводжується динамікою, скерованою на нього.

У реченні каузальні зв'язки присутні лише тоді, коли подія відбувається через іншу подію, а за рівних умов не відбулась би, якби не було іншої події (причини). Ядром каузальних відносин є динаміка [5, с. 101 – 103].

Присутність динаміки можна прослідкувати, проаналізувавши глибинну структуру німецьких паремій: напр., *Hebt man den Blick, so sieht man keine Grenzen*. Це прислів'я можна умовно поділити на антецедент [*Hebt man den Blick*] та консеквент [*so sieht man keine Grenzen*]. Глибинний підмет у двох частинах виражений неозначено-особовим займенником *man* та вербалізує одночасно

агенса й пацієнса. Подія, яка стає причиною зміни пацієнса, виражена вербальною фразою [hebt ... den Blick], а також і сам наслідок – [sieht ... keine Grenzen]. При виконанні дії в антецеденті виникають умови для динаміки каузального зв'язку та появи консеквента.

Ще одним яскравим прикладом може бути паремія *Wo ein Wille ist, ist auch ein Weg*. Вербальна фраза зі сполучником та детермінантом [Wo ein Wille ist] є антецедентом, який своїм існуванням та внутрішньою силою створює умови для виникнення (або констатації існування) консеквента [ist auch ein Weg], вираженого вербальною фразою з прислівником та детермінантом. Проаналізовані паремії можна розглядати крізь призму концепції Р. В. Лангакера про модель більярдної кулі, а результат такого аналізу матиме аналогічні висновки, що й аналіз глибинної структури прислів'я, тобто антецедент у першій частині прислів'я створює каузальний ланцюг, переміщуючи свою енергію та створюючи умови для виникнення другої частини (наслідку).

Таким чином, динаміка нерозривно пов'язана з каузальними відношеннями, зокрема і тими, які містяться у пареміях. Вона є ядром існування каузативних ланцюгів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дальбергенава Л. Е. Казуальность как фреймовая модель в языковом сознании // Новые парадигмы и новые решения в современной лингвистике; гл. ред. М.В. Пименова. (Серия «Славянский мир». Вып. 9). – Кемерово, 2013. – С. 93 – 96.
2. Langacker R. W. Cognitive grammar: a basic introduction. Oxford University Press, Inc. New York, 2008. P. 354 – 357.
3. Pander Maat H., Sanders T. Subjectivity in causal connectives: An empirical study of language in use // Cognitive Linguistics: 12(3). – Walter de Gruyter, 2001. P. 247–273. Дата доступу: 15. 09. 2019, doi:10.1515/cogl.2002.003
4. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics. Toward a cognitive semantic. Concept Structuring Systems. Volume I. Cambridge: MIT Press, 2000. P. 407 – 430.
5. Wildgen W. Kognitive Grammatik. Klassische Paradigmen und neue Perspektiven. Berlin: Walter de Gruyter, 2008. S. 100 – 107.